

אמנות / אדריכלות

מאת דורון פון בידר
עריכה לשונית - תמי צ'פניק

האמנות, ה-Kunst¹, מנסה לפרוץ את גבולותיה הדו-ממדים, ומרחיבה באמצעות תיאור קווי רב-ממדי את אחריותה בחלל. כך הופך מעשה האמנות לאדריכלי בתפישתו. המשטוש בין שתי הדיסציפלינות, המעבר החמקמק ביניהן, נמצא במקור הגדרתן: בתקופה שבה פותחו החוקים הבסיסיים של האסכולות השונות באמנויות הקלאסיות. באותה עת, כל אחת משתי הדיסציפלינות - האמנות והאדריכלות - נלחמה על גבולותיה, על ייחודם של בעלי המקצוע שלה, שהמוסכמות ההתנהגותיות שבמסגרתן הם פועלים דומות: שליטתו של האמן באור, ומתוך כך בצבע, ושל האדריכל, Architect² באור, ומתוך כך בחלל.

זהו איננו תיאור של מעשה ניסויי בקנה מידה, אלא שחרור של האדריכלות מהאחריות המופלגת עליה לעצב את הסביבה הבנויה בהתאם לחוקי ההנדסה והפיזיקה. לעולם תגיע היצירה האדריכלית לגבול מסוים שעליה לעצור בו, לחדול, ועל תפיסתו הפילוסופית של האדריכל להיות נתונה אפוא בשליטה רציונלית. במקרים מסוימים, הרצון העז להמשיך הלאה מרחיק לכת עד כדי פריצת הגבולות בידי האמנות, והתוצאה היא יצירות שמגדירי התרבות מאגדים ברוב חשיבות תחת המושג המאוס אוטופיה. תכנונים אדריכליים אלה נותרים שוב ושוב, אופנה אחר אופנה, על שולחן העבודה-רעיונות קונספטואליים חסרי היתכנות פיזית, שאינם מצליחים לשרוד במציאות הנוקשה של החוקים ולהינתק מקנה המידה של נייר השרטוט או המודלים. כשהאמן משתמש בכלים האדריכליים, באופן טבעי מעשהו אימפרסיוניסטי, ואיננו כפוף לחוקי ההנדסה והפיזיקה. ליצירה האדריכלית אין גבולות.

היצירות בתערוכה **העתקות שמש** מציעות לצופה מערכת כלים חדשה לתפישת המציאות בחלל שהוא נמצא בו או החלל שהאמן בוחר להכיר לנו. בנקודה זו האמנות, ה-Kunst, מושלמת - כאשר האמן יוצר בכלים אדריכליים חדשים לו יצירה אקספרסיוניסטית, בכוחו גלום מעשה אדריכלי השונה מזה שמוציא תחת ידיו האדריכל עצמו.

האמן לא חש כל צורך לספק מציאות נוקשה - מעשה היצירה שלו משחרר את האדריכלות מכבליה ההדוקים. הוא מבקש להציע לנו נקודת מבט חדשה, סוערת מזו שהציג ב-1972 ג'ון ברגר, בתכנית הפלואויזיה *new ways of seeing*, ולאחר מכן בספרו הנושא שם זה.

לתפיסתו של ברגר, בדימוי טמונה פרשנות להבנת ההיסטוריה של האמנות והתרבות הוויזואלית. הצעתו לראות מעבר למראה הראשוני של הדימוי הובילה את הצופה למסע ויזואלי רפטיבי, החושף את טיבו האמיתי של העולם. זהו מסע בין הסבריו הפשוטים של ברגר ל"יצירת האמנות בעידן השעותוק הטכני" מאת ולטר בנימין, כמו גם הפרפרזה שעשה לשיח של קלוד לוי שטראוס על ציורי שמן ורכושניות. לשיטתו, האנתרופולוגיה מאירה את ההיסטוריה של האמנות, מספקת לצופה כלים לשאול שאלות על הדימויים שהוא נתקל בהם, כלים שיסייעו לו להבין אותם.

סדרת העבודות המאוגדות בתערוכה הראשונה בחלל דנה בערבול של האמנות והאדריכלות. מושג האחריות, המסרס בדרך כלל את היצירה האדריכלית ומשחרר את יצירתו של האמן לאמירה ופרשנות אישית למציאות, מושפע בעבודות אלה מן הכובד שמטילה אותה אחריות עצמה. קיומו של הקשר מתאים, גבולותיו של המרחב שבו מוצגות היצירות, מידותיו של הנייר שעליו הן נוצרו, ההדפס והמיקום המדויק שבו הותקנו - כל אלו מגבילים אותן בכל זאת, ומציעים שיח חדש בין שתי הדיסציפלינות.

¹Kunst - Fine arts, skill, trick, a word from German, literally "art," originally "knowledge, skill", from the root of kennen - "to know", können - "know how, be able".

²Architect - Master of all know how.

העתקת שמש 1

הראשונה בסדרה של תערוכות בהשראת ארכיטקטורה והקשר בינה למעשה האמנות.

תכנית לייאוף היא ביטוי גרפי דו-ממדי של תכנון חלל. בראשית עבודתו, פורס המתכנן את הפונקציות השונות - קירות, פתחים מעברים ועוד - הדרושות למשתמש העתידי בגבולות הנתונים. הוא מתבונן מנקודת מבט גבוהה הייחודית לו, בוחן את היחסים בין כל חלקי המבנה, וקובע, למעשה, את התנועה והפעולה החזרתית שתיתכן בו.

איני יודע, איני רוצה לדעת, היכן מתחיל והיכן מסתיים הפונקציונלי. מכל מקום, מה שמתחוויר לי הוא, שבחלוקה לדוגמא של הדירות בימינו, הפונקציונלי פועל לפי סדרים חד-משמעיים, סדרתיים ויממתיים.
- ז'ורז' פרק, "חלל וכו': מבחר מרחבים" (בבל, 1998, מתרגמים (דן דאור ואוולין עמר)

השפה הגרפית של התכנית מורכבת משלל סימנים מוסכמים של הפונקציות השונות. שפה זו, המשמשת את המתכנן, מתנסחת בעבודותיהם של האמנים המשתתפים בתערוכה: נלי אגסי, ליאור גריידי, רפי לביא, טובה לופן ורון עמיר.

היצירות המוקדמות בתערוכה, רישומי הדירה והרחוב של **רפי לביא**, הוצגו לראשונה בגלריה גורדון בשנת 1974, בתערוכה משותפת לאמן ולתלמידיו - "תערוכה במדיום סטנסייל".

בעבודה זו רושם רפי לביא את מתווה דירתו המפורסמת ברחוב יונה הנביא בתל אביב. הרישום כולל גם חפצים שימושיים ואת מקומם במרחב הביתי, וכן שמות של עבודות התלויות, או עתידות להתלות, על הקירות. שמה של היצירה "גרניום", למשל, מצוין על מדבקה, ועל אחרת נכתב שמה של עבודה אחרת, "ראש". הצמדת המדבקות הנושאות את שמות העבודות מעלה את המתווה לדרגת אמנות, חלק בלתי נפרד מיצירותיו האיקוניות של לביא, שמופיעות בהן המילים "גרניום" ו"ראש".
הדירה שלך היא שלך כאשר כל החפצים הפרטיים שלך מונחים במקום אשר ייעדת להם... הדירה, דירה ככל הדירות אשר נבנו בתקופתה ובמידותיה, אינה מותאמת לאדם זה או אחר.

- ז'ורז' פרק, "חלל וכו': מבחר מרחבים"

ללא כותרת (מעבר), 2017, עבודתו של **ליאור גריידי**, מורכבת מהרהיטים והחפצים האישיים שליוו אותו בדירות מגורים שונות בניו יורק בשנים 2013-1996. פריטים אלו, בסידור שונה, היו לו בית. בעבודה שלפניו, החפצים נמצאים מחוץ לדירה, מונחים באופן שאינו מאפשר שימוש אך מותיר זיכרון ופוטנציאל. גם ביצירה זו עוסק גריידי בזהות, והיא משתקפת ביחסו לנוסטלגיה, לאינטימיות, לארעיות ולזרות.

טובה לופן מציגה סדרה של עבודות המתייחסת לאדריכלות כאל תחום מעצב של מרקם החיים האישי והציבורי. יצירתה מהדהדת עבודתם של אדריכלים מוכרים שהיה להם חלק בגיבוש המראה של הסביבה העירונית, בייחוד בעיר הלבנה, בתל אביב. לופן מתערבת בתכניות האדריכליות באמצעות מגוון מניפולציות: מחיקה, כיסוי והסתרה, שינוי מדיום ועוד. בסדרה דלתות בעבודות בית אגניסקי ודיזינגוף 16 מוחקת לופן את הקירות, וחושפת את התנועה הפוטנציאלית במעברים ואת המוזיקליות של התכנון.

בלחם משתמשת לופן בתכנית המבנה ובפס היצור של הלחם כמצע שהיא מנסה לאטום בשכבות של צבע, אלא שהתכנית מוסיפה להיראות כמקסטורה.

עבודתו של **רון אמיר** מסגד 2016 לקוחה מתוך סדרת תמונות שצילם בשלוש השנים האחרונות במתקן השהייה חולות, והוצגו לאחרונה במוזיאון ישראל בתערוכה "להעביר את הזמן בחולות".

מבקשי המקלט השוהים במקום מורשים לצאת ממנו לשעות ספורות במהלך היום, ולכן חייבים להישאר באזור המתקן, השוכן בלב מדבר שומם. באמצעים דלים ביותר מנסים מבקשי המקלט ליצור מחוץ למבנה סביבה שתאפשר להם לשהות במרחב. בתצלום זה אפשר לראות את האבנים מונחות זו לצד זו על האדמה, כקווי מתאר של מסגד המגדירים את ממדיו, תחומו וכיוון התפילה.

שש העבודות של **נלי אגסי**, רישום מס. 11, 3, 13, 7, 6, 14-1, הוצגו בשנת 2014 בתערוכת יחיד בגלריה דביר. ביצירתה ניכר המחקר המקיף שלה על עבודתו של תומס סטורי קירקבריידי, ששילב בין ארכיטקטורה לשיטות לטיפול בחולי נפש. קירקבריידי האמין כי ראוי שלמוסדות טיפול שונים יהיה מבנה ס-ימטרי משותף, המשקף שימוש ספציפי ויעודי בחלל. הוא הדגיש, בין השאר, את המעברים מאזור לאזור, את היחסים בין האגפים ואת הקשרים בין החוץ לפנים, בסגנון שיוצר לשיטתו פוטנציאל תרפויטי.

אגסי משתמשת בעבודותיה בסרגלים אדריכליים ובעיפרון רך. הרישומים נראים כשרטוטים אדריכליים שאי-אפשר לממשם, או כמכונות סימטריות בעלות יכולת תנועתית חסרת פשר.

ההתמקדות של אגסי במוסדות הטיפול בחולי נפש היא בבחינת המשך לעיסוקה האינטימי רב-השנים בפצעי הגוף והנפש.

את הסדרה העתקות שמש מלווה טקסט של דורון פון-בידר.

בערב הפתיחה יוקרן תיעוד של עבודת המחול "דירת שני חדרים", שיצרו ניב שינפלד ואורן לאור, בהשראת ליאת דרור וניר בן גל.

התערוכה מתאפשרת באדיבות בנו כלב, גלריה דביר וגלריה חזי כהן.

אוצרת: אורית מור

העתקות שמש 1

נלי אגסי
ליאור גריידי
רפי לביא
טובה לופן
רון עמיר

מאי 2017